

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата педагогічних наук, доцента

Гончар Інни Григорівни

на дисертацію **Моторної Марії Василівни**

«Підготовка майбутніх соціальних працівників до волонтерської роботи в умовах закладу вищої освіти»,

подану на здобуття ступеня доктора філософії
зі спеціальності 231 Соціальна робота

Актуальність теми наукової роботи та її зв'язок із галузевими науковими програмами

У сучасних умовах розвитку українського суспільства, що супроводжуються соціально-економічними трансформаціями, військовими викликами та активізацією громадянської участі, волонтерський рух набуває особливої актуальності. Волонтерська діяльність відіграє важливу роль у наданні допомоги населенню, підтримці соціально вразливих груп, розвитку місцевих громад і зміцненні соціальної згуртованості. Це важливий інструмент розвитку громадянського суспільства, що сприяє реалізації принципів взаємодопомоги, солідарності та сталого розвитку.

Дисертаційне дослідження Моторної Марії Василівни акцентовано на системному аналізі підготовки майбутніх соціальних працівників до волонтерської роботи в умовах закладу вищої освіти. Такий науковий фокус є своєчасним і суспільно значущим з огляду на зростання ролі волонтерської діяльності у вирішенні соціальних проблем. Дослідження спрямоване на осмислення можливостей освітнього середовища закладу вищої освіти у формуванні професійних компетентностей, ціннісних орієнтацій і практичного досвіду студентів у сфері волонтерської діяльності, що сприяє підвищенню якості підготовки майбутніх соціальних працівників.

Отже, дисертаційне дослідження є актуальним як у теоретичному, так і в практичному вимірах, має важливе значення для подальшого розвитку науки соціальної роботи, а також для вдосконалення професійної підготовки майбутніх соціальних працівників і підвищення ефективності волонтерської діяльності в українському суспільстві в умовах сучасних соціальних викликів.

Важливість дослідження підкреслюється його зв'язком із науковими програмами і планами. Дослідження є складником науково-дослідної теми кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи «Актуальні проблеми соціально-педагогічної теорії та практики» (державний реєстраційний номер 0111U007547) Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Тему дослідження затверджено вченою радою університету (протокол № 3 від 20 вересня 2022 р.). Дослідження відбувалося в площині роботи наукової школи «Актуальні проблеми освіти і виховання: історія, сучасність, перспективи», очолюваної Кочубей Тетяною Дмитрівною, доктором педагогічних наук, професором, професором кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи.

Таким чином, тема дисертації М. В. Моторної є актуальною, суспільно й науково значущою.

Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації

У результаті проведеного дослідження дисертанткою:

- здійснено аналіз стану дослідженості наукової проблеми та з'ясовано сутність ключових понять у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі;
- виокремлено структурні компоненти волонтерської діяльності та уточнено критерії і показники рівня підготовки майбутніх соціальних працівників до здійснення волонтерської роботи в закладі вищої освіти;
- охарактеризовано нормативно-правове підґрунтя та виділено соціально-педагогічні умови ефективної підготовки майбутніх соціальних працівників до здійснення волонтерської роботи в закладах вищої освіти;
- сконструйовано модель та розкрито зміст, форми і методи підготовки майбутніх соціальних працівників до здійснення волонтерської роботи в умовах закладу вищої освіти;
- обґрунтовано та експериментально перевірено ефективність соціально-педагогічних умов та моделі підготовки майбутніх соціальних працівників до здійснення волонтерської роботи в закладах вищої освіти.

Нові факти, одержані здобувачем

Дисертація М. В. Моторної є комплексним дослідженням, у якому вперше здійснено періодизацію генези історичного розвитку волонтерського руху в світі та в Україні; визначено та експериментально перевірено соціально-педагогічні умови ефективної підготовки майбутніх соціальних працівників до волонтерської роботи в умовах закладу вищої освіти (створення в закладі вищої освіти сприятливого ментально-ціннісного, мотиваційного та інтерактивного соціально-педагогічного простору для усвідомлення значущості волонтерства в суспільстві та цілеспрямованої залученості студентів до волонтерської роботи; систематичне проведення діагностики ставлення студентів до волонтерської діяльності з метою поглиблення їхніх мотивів до активної участі у волонтерській роботі; розроблення цілісної програми підготовки майбутніх соціальних працівників до волонтерської роботи під час освітнього процесу; організація волонтерських організацій із урахуванням рівня зацікавленості студентів у волонтерській роботі; створення інклюзивного середовища та підготовка навчально-методичного ресурсу для забезпечення безперервності та різноманітності видів волонтерської діяльності студентів; активне залучення студентів до волонтерської практики у позааудиторний час; використання сучасних інноваційних та інтерактивних освітніх платформ, технологій, форм і методів волонтерської роботи; забезпечення взаємної рефлексії між рівнем підготовленості майбутніх соціальних працівників до реалізації волонтерської роботи та потребами соціуму у волонтерській допомозі і підтримці). Також вперше розроблено та апробовано авторську модель підготовки майбутніх соціальних працівників до волонтерської роботи в умовах закладу вищої освіти.

Авторкою уточнено сутність ключових понять дослідження (волонтерство, волонтерський рух в закладі вищої освіти, студенти-волонтери, волонтерська діяльність студентів, студентські волонтерські організації (групи), волонтерство

в соціальній роботі, залучення майбутніх соціальних працівників до здійснення волонтерської роботи, підготовка майбутніх соціальних працівників до волонтерської роботи в умовах закладу вищої освіти). Удосконалено механізм залучення студентів до волонтерської діяльності та уточнено фактори впливу на цей процес. Уточнено структурні компоненти волонтерської діяльності майбутніх соціальних працівників, критерії та показники рівнів підготовленості майбутніх соціальних працівників до волонтерської роботи. Подальшого розвитку набули зміст, форми і методи підготовки майбутніх соціальних працівників до волонтерської роботи в умовах закладу вищої освіти.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Аналіз тексту дисертації М. В. Моторної та змісту публікацій дисертантки дають змогу дійти висновку про наукову достовірність викладених авторкою результатів.

Авторкою опрацьовано значний масив наукових джерел (392 найменування, 83 з яких – іноземною мовою), на підставі розгляду яких сформульовано власне бачення досліджуваної проблеми.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується належною теоретико-методологічною базою, ґрунтовним вивченням, критичним аналізом наукових праць і загалом не викликає сумніву.

Значення для науки і практики отриманих автором результатів

Дисертаційна робота М. В. Моторної містить нові, раніше не захищені наукові положення, а обґрунтовані результати у сукупності розв'язують актуальне наукове завдання.

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації

Одержані результати можуть бути використані в закладах вищої освіти для впровадження системи заходів, спрямованих на підвищення ефективності організації волонтерської роботи майбутніх соціальних працівників. Зібраний і проаналізований фактичний матеріал, а також теоретичні положення та висновки можуть бути використані при вирішенні наукових і практичних завдань модернізації системи вищої освіти в Україні, для розширення змісту курсів лекцій, практичних і семінарських занять з освітніх компонентів у процесі фахової підготовки студентів спеціальності І10 «Соціальна робота та консультування» у закладах вищої освіти – «Менеджмент соціальної роботи», «Етика соціальної роботи», «Методика організації волонтерського руху», «Інноваційні технології соціальної роботи», «Методи соціальної роботи», «Соціальна реабілітація», «Організація діяльності інклюзивно-ресурсних центрів», «Технології соціально-реабілітаційної роботи в інклюзивному середовищі», «Соціально-педагогічна робота у сфері дозвілля», «Соціальний менеджмент в громаді», а також під час укладання підручників, посібників, методичних рекомендацій для студентів, аспірантів, викладачів, науковців та при організації позааудиторної діяльності студентів.

Оцінка змісту та ступеня завершеності дисертації

Дисертантка на належному науковому рівні обґрунтувала вибір теми, її актуальність, визначила мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, а також аргументувала використання обраних методів дослідження.

У вступі авторка обґрунтувала актуальність проблеми та науковий апарат дослідження; розкрила практичне значення одержаних результатів; надала інформацію щодо апробації результатів дослідження.

У першому розділі – «Теоретичні аспекти проблеми дослідження» – авторкою досліджено генезу та стан дослідженості волонтерства як соціального явища; розкрито поняттєво-категоріальний апарат проблеми дослідження; охарактеризовано стратегічні підходи до організації студентського волонтерства у закладах вищої освіти.

Відзначаємо високий рівень обізнаності дисертантки з результатами наукових досліджень інших учених із порушеної в дисертації проблеми, що дало змогу виокремити основні характеристики волонтерства як соціального феномену та визначити періоди його розвитку у світі й в Україні. Порівняння визначених історичних періодів дало змогу дослідниці зробити висновки про наявність кореляційного зв'язку між генезою світового та українського волонтерського руху.

Дисертанткою обґрунтовано, що волонтерська діяльність студентів є важливим засобом реалізації їхнього особистісного і професійного потенціалу, сприяє формуванню професійних компетентностей майбутніх соціальних працівників. Також визначено основні структурні компоненти такої діяльності.

У роботі представлено стратегічні підходи до організації студентського волонтерства у низці українських закладів вищої освіти. З'ясовано, що інтеграція навчання волонтерству у процес підготовки майбутніх соціальних працівників сприяє підвищенню якості волонтерської роботи, а також є практичним інструментом удосконалення професійної підготовки майбутніх соціальних працівників, розширює можливості для їхнього професійного та особистісного самовираження, розвиває навички соціальної взаємодії, підвищує рівень громадянської свідомості та активізує соціальну згуртованість.

У другому розділі – «Нормативно-правові та організаційно-методичні засади підготовки майбутніх соціальних працівників до волонтерської роботи» – розкрито нормативно-правове підґрунтя реалізації волонтерської діяльності студентів в Україні; схарактеризовано організаційно-методичні засади включення студентів до волонтерської роботи в умовах закладу вищої освіти; розроблено соціально-педагогічні умови та модель підготовки майбутніх соціальних працівників до волонтерської роботи в умовах закладу вищої освіти.

Важливим аспектом дослідження є аналіз організації та реалізації волонтерської діяльності у закладах вищої освіти України на прикладі вітчизняних закладів освіти, що дало змогу авторці обґрунтувати її значення для професійного становлення майбутніх соціальних працівників. Така діяльність сприяє їхньому особистісному розвитку, формуванню гуманістичних і

альтруїстичних цінностей, підвищенню рівня соціальної відповідальності, розвитку комунікативних та організаційних навичок.

Заслугують на особливу увагу виокремлені соціально-педагогічні умови та сконструйована авторська модель підготовки майбутніх соціальних працівників до волонтерської роботи в умовах закладу вищої освіти, яка складається з низки взаємопов'язаних структурно-функціональних блоків: ментально-цільового, концептуально-методологічного, змістово-методичного, організаційно-технологічного, практично-результативного, рефлексивно-діагностичного, а також блоку суб'єкт-суб'єктної комунікації та соціальної взаємодії і блоку коригування волонтерських дій.

У третьому розділі – «Дослідно-експериментальна робота з підготовки майбутніх соціальних працівників до волонтерської роботи в умовах закладу вищої освіти» – розкрито організацію та методику проведення експерименту; представлено реалізацію програми підготовки майбутніх соціальних працівників до волонтерської роботи у ЗВО; здійснено аналіз результатів дослідно-експериментального дослідження.

Проведена ґрунтовна робота дала можливість дисертантці визначити початковий і підсумковий рівні підготовленості майбутніх соціальних працівників до волонтерської роботи в умовах закладу вищої освіти на основі визначених критеріїв (ментально-ціннісного, мотиваційно-цільового, особистісного та професійного самовираження, результативно-рефлексивного) із використанням відповідного діагностичного інструментарію.

Також дисертанткою на формульовальному етапі експерименту апробовано виокремлені соціально-педагогічні умови, здійснено впровадження авторської моделі та тренінгової програми з метою визначення їхньої ефективності щодо підготовленості майбутніх соціальних працівників до волонтерської роботи в умовах закладу вищої освіти.

Варто зауважити, що отримані у процесі дослідно-експериментальної роботи емпіричні дані щодо рівня підготовленості майбутніх соціальних працівників до волонтерської роботи засвідчили ефективність упровадження в освітній процес закладів вищої освіти запропонованих соціально-педагогічних умов і розробленої авторської моделі, тренінгової програми, використання інноваційних методів і технологій залучення студентів до волонтерської діяльності, а також організації інклюзивного волонтерського середовища.

Отже, дисертаційна робота М. В. Моторної за своїм змістом і формою є завершеним самостійним дослідженням, у якому розв'язано важливе наукове завдання підготовки майбутніх соціальних працівників до волонтерської діяльності в умовах закладу вищої освіти. У роботі здійснено теоретичне узагальнення та практичне розв'язання означеної проблеми, обґрунтовано сутність і структуру волонтерської діяльності студентів, визначено її значення для професійного становлення майбутніх фахівців соціальної сфери. Отримані результати дослідження характеризуються науковою новизною, теоретичною та практичною значущістю, а запропоновані підходи можуть бути використані у процесі вдосконалення системи професійної підготовки майбутніх соціальних працівників.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

В цілому позитивно оцінюючи наукове і практичне значення дисертаційної роботи, висловимо деякі зауваження та побажання дискусійного характеру:

1. У вступі доцільно підсилити обґрунтування актуальності наукової проблеми шляхом більш чіткого висвітлення сучасних суспільних викликів та ролі волонтерської діяльності у професійній підготовці майбутніх соціальних працівників.

2. Більш детального висвітлення в дисертації потребує питання співпраці закладів вищої освіти з волонтерськими організаціями як важливого чинника формування практичного досвіду майбутніх соціальних працівників та їхньої підготовки до професійної діяльності.

3. Представлена автором модель підготовки майбутніх соціальних працівників до волонтерської діяльності є змістовною та логічно структурованою. Разом з тим більшої конкретизації у роботі могли б набути окремі аспекти практичної реалізації моделі, зокрема її впровадження та інтеграції в освітній процес закладів вищої освіти.

Проте висловлені пропозиції та зауваження не впливають на позитивне враження від дисертації в цілому та не знижують її цінність.

Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових працях

Відзначаємо відповідність чинним вимогам публікацій дисертантки, які не є тотожними за змістом. Результати дослідження відображено у 21 публікації (16 одноосібних), із них 5 – у наукових фахових виданнях України, 13 – апробаційного характеру, 2 – додатково висвітлюють наукові результати дослідження, а також 1 – у науковому виданні іншої держави та у колективній монографії.

На основі аналізу змісту публікацій М. В. Моторної можна констатувати, що наукові положення, висновки та рекомендації, які було отримано в результаті проведеної роботи, у друкованих працях викладено достатньо повно.

Оцінка мови і стилю викладення матеріалу дисертації

Дисертацію викладено українською мовою. Структура дисертації та стиль її подання відповідають вимогам, побудова логічна. Цифровий матеріал структуровано в таблицях та рисунках, що полегшує сприйняття змісту матеріалу, представленого в розділах.

Дотримано принципи академічної доброчесності. У тексті дисертації відсутні текстові запозичення без посилання на джерело.

Відповідність змісту дисертації спеціальності, з якої вона подається до захисту

Зміст дисертаційної роботи відповідає предметній області спеціальності 231 Соціальна робота.

Висновок про відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії»

Аналіз дисертації та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дисертаційна робота Моторної Марії Василівни на тему «Підготовка

майбутніх соціальних працівників до волонтерської роботи в умовах закладу вищої освіти» є самостійною, завершеною науковою працею, відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44, зі змінами), а її авторка заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 231 Соціальна робота.

Рецензент —
доцент кафедри соціальної педагогіки,
соціальної роботи та консультування
Уманського національного університету,
кандидатка педагогічних наук, доцентка

Інна ГОНЧАР